

DLA doktori értekezés tézisei

SZITKA RUDOLF

PAUL ANTON STADLER

(1753–1812)

**Egy gazdag művészi pálya tapasztalatainak
összegzése a 18–19. század fordulóján**

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

BUDAPEST

2012

I. A kutatás előzményei

Anton Stadler halálának 200 évfordulója 2012, mely dátum egybeesik doktori disszertációm keletkezésével.

Tizenöt éves szakmai pályafutásom során számtalanszor felmerült bennem az a kérdés, hogyan lehetséges, hogy egyes szerzők rendkívül nagy számban gazdagították a klarinét repertoárját. Vajon ezek a zeneszerzők egyszerűen csak kedvelték ezt a hangszert, vagy más indíttatásuk is volt? A válasz a „múzsza” szóban rejlik. Valamennyi zeneszerző közelében tevékenykedett egy olyan hangszeres előadó, aki játékaival, egyéniségével inspirálta a komponistát. Ezek a kapcsolatok művészi és emberi értelemben is nagy „egymásra találások” voltak. Az első ilyen páros – akivel dolgozatomban foglalkozom – **Wolfgang Amadeus Mozart** és **Paul Anton Stadler** kettőse.

„Költő és múzsája” összefonódással találkozhatunk a zenetörténet későbbi szakaszaiban is, melyek talán éppen Mozart és Stadler kapcsolatának mintájára jöhettek létre. Hasonló alkotó páros a 19. század elején **Carl Maria von Weber** (Eutin, 1786 – London, 1826) és **Heinrich Joseph Bärmann** (Potsdam, 1784 – München, 1847), valamint **Johann Simon Hermstedt** (1778–1846) és **Louis Spohr** (1784–1859) kiknek szakmai kapcsolatát szintén rendkívül termékeny munka jellemezte. **Johannes Brahms** (1833–1897) és **Richard Mühlfeld** (1856–1907) között létrejött baráti és szakmai kapcsolatot lehet talán a leghasonlatosabbnak tekinteni Mozart és Stadler együttműködéséhez. A XX. században is találhatunk példát az alkotó és múzsája kapcsolatra **Bartók Béla** (Nagyszentmiklós, 1881 – New York, 1945) és **Benny Goodman** (Chicago, 1909 – New York, 1986) személyében.

II. Források

Bali János, Halász Péter: *Anton Zimmermann Four Symphonies*. In: Dobszay László, Falvy Zoltán, Farkas Zoltán, Ferenczi Ilona, Szendrei Janka (szerk.): *Musicalia Danubiana* 20. Budapest: Curis, MTA Zenetudományi Intézet, 2004.

Blume, Friedrich. Ludwig Finscher (szerk.): *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Sachteil, 5. Kassel: Bärenraiter Verlag, 2008.

Bosler, Heinrich Philipp: in *Musikalische Korrespondenz der Teutschen Filarmonischen Gesellschaft Jahr 1790*. No. 29. Berlin: (1790. November 10.)

- Deutsch, Otto: *Mozart a Documentary Biography*. Stanford: Stanford University Press, 1965.
- Donington, Robert: *A barokk zene előadásmódja*. Karasszon Dezső (ford.) Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1978.
- Einstein, Alfred: *Mozart, His Character, His Work*. New York: Oxford University Press, 1945.
- Eisner, Cliff. Simon P. Keefe: *The Cambridge Mozart Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Fröhlich, Franz Joseph: *Vollständige Theoretisch-praktische Musikschule für alle beyrn Orchester gebräuchliche wichtigere Instrumente*. Bonn: Nicolaus Simrock, 1810–11.
- Gerber, Ernst Ludwig: *Historisch-Biographisches Lexikon der Tonkünstler*. Lipcse: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1790.
- Hess, Ernst: „Anton Stadlers »Musick Plan«”. In: Dr. Rech Géza (szerk.): *Mozart–Jahrbuch 1962–63*. Salzburg: Internationale Stiftung Mozarteum, 1964. 37–54.
- Hoepfich, Eric: „A Trio of Bassett Horns by Theodor Lotz”. *The Galpin Society Journal* 50. (1997. Március).
- : *The Clarinet*. The Yale Musical Instrument Series. London: Yale University Press, 2008.
- Klempa Károly: *A keszthelyi Fesztetics-féle zeneiskola*. Győr: Baross nyomda, 1938.
- Landon, Robbins: *The Mozart Compendium, a Guide to Mozart's Life and Music*. London: Thames and Hudson Ltd., 1990.
- Lawson, Colin: *Mozart Clarinet Concerto*. Julian Rushton (szerk.) Cambridge Music Handbooks. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- : *The Early Clarinet: A Practical Guide*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2000.
- Leeson, Daniel N., Whitwell, David: Mozart's Spurious „Wind Octets”. *Music and Letters* Vol. 53/No. 4 (1972. Október) 377–399.

Link, Dorothea: *The National Court Theatre in Mozart's Vienna: Sources and Documents, 1783–1792*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

Majer, Joseph Friedrich Bernhard Caspar: *Museum musicum theoretico practicum*. Schwäbisch Hall: Georg Michael Majer, 1732.

Meer, John Henry van der: *Hangszerek az ókortól napjainkig*. Karasszon Dezső (ford.) Budapest: Zeneműkiadó, 1988.

Mezei János: *Anton Zimmermann (1741–1781) XII Quintetti*. In: Ferenczi Ilona, Sas Ágnes, Szendrei Janka (szerk.): *Musicalia Danubiana* 15. Budapest: Curis, MTA Zenetudományi Intézet, 1996.

Mozart Briefe und Aufzeichnungen. In: Wilhelm A. Bauer, Otto Eric Deutsch (szerk.): Band II. III. IV. Kassel: Bärenraiter, 1963.

(Rövidítés): Mozart, *Briefe*.

Mozart, Leopold: *Hegedűiskola*. Székely András (ford.) Budapest: Mágus kiadó, 1998.

Nissen, Georg Nikolaus von: *Biographie W. A. Mozart*. Lipcse: Breitkopf & Härtel, 1828.

Pándi Marianne, Fritz Schmidt: „Musik zur Zeit Haydns und Beethovens in der Pressburger Zeitung”. In: *Das Haydn Jahrbuch* Vol. 8. 1971.

Pisarowitz, Karl Maria: „Müsstma nix in übel aufnehme, Beitragsversuch zu einer Gebrüder-Stadler-Biographie”. In: *Mitteilungender Internationalen Stiftung Mozarteum*. 1971.

Poulin, Pamela L.: *The Bassett clarinet of Anton Stadler and it's Music*. Master of Arts disszertáció. New York: University of Rochester, 1976.

—————: „The Bassett Clarinet of Anton Stadler”. *College Music Symposium* Vol. 22/No. 2 (1982) 67–82.

—————: „A Little-Known Letter of Anton Stadler”. *Music and Letters* Vol. 69/No. 2 (1988. Január) 49–56.

—————: „A View of Eighteenth-Century Musical Life and Training: Anton Stadler's »Musick Plan«” In: *Music & Letters* Vol. 71/No. 2 (1990. Május) 215–224.

—————: „An Updated Report on New Information Regarding Stadler’s Concert Tour of Europe and Two Early Examples of the Bass Clarinet”. *The Clarinet* Vol. 22/No. 2. (1995. Március) 24–28.

—————: „Anton Stadler’s Bass Clarinet: Recent Discoveries in Riga”. In: *Journal of the American Musical Instrument Society* Vol. 22 (1996): 110–127.

—————: „Anton Stadler’s Music Plan: A Translation With Introduction”. In: *The Clarinet* Vol. 36/ No. 3 (2009. Június) 36–45.

Quantz, Johann Joachim: *Fuvolaiskola*. Székely András (ford.) Budapest: Argumentum kiadó, 2011.

Rennerné Várhidi Klára: *Batthyány József hercegprimás pozsonyi és pesti pénztárkönyvének zenei adatai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1999.

Rice, Albert R., Colin Lawson: „The Clarinet and Chalumeau Revisited”. In: Nicolas Kenyon (szerk.): *Early Music* Vol. 14/No. 4 (1986. November) 552–555.

Rice, Albert R.: *The Clarinet in the Classical Period*. New York: Oxford University Press, 2003.

—————: *From the clarinet d’amour to the contra bass: a history of large size clarinets, 1740–1860*. New York: Oxford University Press, 2009.

Sadie, Stanley. John Tyrrell (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. London: Macmillan Publishers Limited, 2001.

—————: *Grove monográfiák, Mozart*. Révész Dorrit, Plavec Tibor (ford.): Budapest: Zeneműkiadó vállalat, 1987.

Schilling, Gustav: *Encyclopädie der gesamten musikalischen Wissenschaften, oder Universal Lexikon der Tonkunst*. Stuttgart: F.H. Köhler, 1838.

Schink, Johann Friedrich: „Musikalische Akademie von Stadler”. In: *Litterarische Fragmente*. Graz: Widmanstättischen Schriften, 1785.

Stadler, Anton Paul: *Musik Plan*. Bécs, 1800.

Strebel, Harald: „Die Bläserinstrumente in Mozarts Kammermusik”. In: Gernot Gruber, Dieter Borchmeyer: *Das Mozart-Handbuch*. Band II. In: Matthias Schmidt (szerk.): *Mozarts Klavier-und Kammermusic*. Laaber: Laaber Verlag GmbH, 2006.

Thiele, J. C. von: *Das Königreich Ungarn. Ein topographisch-historisch-statisches Rundgemählde*. Kassa: 1833.

Thurn, Rudolf Payer von: *Joseph II. als Theaterdirektor. Ungedruckte Briefe und Aktenstücke aus den Kinderjahren des Burgtheaters*. Bécs: Leopold Heidrich, 1920.

Weston, Pamela: *Clarinet Virtuosi of the Past*. Great Britain: Panda Press, 1971.

———: *Yesterday's Clarinetists: a sequel*. Yorkshire: Emerson Edition Ltd., 2002.

III. Módszer

Fontosnak és elkerülhetetlennek tartottam, hogy disszertációmban első lépésként hangszerem történetével foglalkozzak. Ezt követően Stadler életéről és munkásságáról írok, illetve Mozarttal való gyümölcsöző kapcsolatáról, felhasználva a zeneszerző géniusz fennmaradt levelezéseit. Talán kevesen tudják Stadlerről, hogy nem „csak” klarinétos volt, hanem egy olyan előadóművész, akinek játéka és egyénisége inspirálta a zeneszerzőt, és aki hozzájárult hangszere addigi szerepének megváltoztatásához a zenetörténetben, mai szóval élve egy igazi nemzetközi karriert befutó „sztár”. Következő fejezetemben részletesen írok Stadler hangszereiről. Theodor Lotz hangszerépítő mester bécsi műhelyében megalkotta a basszetklarinétot 1788-ban. Ebben az alkotói folyamatban Anton Stadler is aktívan részt vett. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában, a Fol. Germ. 1434-es könyvtári jelzet alatt található Anton Stadler: *MUSIK PLAN* című zeneiskola tervezete. Az utolsó fejezetben Magyarország első magán zeneiskolájának tervezetét elsőként közlöm magyar nyelven.

IV. Eredmények

Anton Stadlerről több tanulmány és cikk is született, azonban hasonlóan átfogó értekezés ez idáig nem készült.

„Sajnálatos módon Stadler úgy maradt meg az emlékezetben, hogy ő az az ember, aki a legnagyobb megbecsülést érdemli, mint klarinétos, de ugyanez nem mondható el róla erkölcsi

értelemben, mivel Mozartot – aki az egyetlen és nagyszerű klarinétversenyét neki írta – kihasználta és nagy összeggel adósa maradt egészen haláláig”.¹ Disszertációmban igyekeztem Stadlert pozitív oldalát bemutatni, természetesen dokumentumokkal alátámasztva. Személyes meggyőződésem tehát, hogy Stadler egy rendkívüli hivatástudatú, kiemelkedő kvalitású művész volt, aki Musik Plan című zeneiskola tervezetében magas erkölcsi értékrendre tanította a leendő muzsikusokat.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

1995 – nyár

Wolfgang Amadeus Mozart: Gran Partita (K. 361)

Párizs – Conservatoire national des arts et métiers. Gustav Mahler Ifjúsági Zenekar kamarakonzertje. (Vezényelt: Klaus Limbacher).

1996 – ősz

Wolfgang Amadeus Mozart: Esz-dúr Szimfónia Concertante (K. 297). A koncert a Zeneakadémia Nagytermében hangzott el. (Hangversenymester: Tátrai Vilmos, közreműködött a Magyar Kamarazenekar, szólisták: Pápai Szilvia – oboa, Szitka Rudolf – klarinét, Korda Nikoletta – fagott, Holb Zoltán – kürt).

1997. Október

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétötös (K. 581). Tátrai Vilmos 85. születésnapjának köszöntője a Népművészeti Múzeumban. (Kamarapartner: Tátrai Vilmos – hegedű, Szabó Tamás – hegedű, Konrád György – mélyhegedű, Devich János – gordonka).

2006. Január 27.

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétötös (K. 581). Mozart születésének 250. évfordulója alkalmából, a Magyar Állami Operaházban megrendezett ünnepi hangverseny. (Közreműködött az Operaház zenekarából alakult vonósnégyes: Beke Ágnes – hegedű, Kisfaludy Márta – hegedű, Botos Veronika – mélyhegedű, Pólus László - gordonka).

---

¹ Pamela Weston: *Clarinet Virtuosi of the Past*. (Great Britain: Panda Press, 1971): 46.

2006. Július:

Wolfgang Amadeus Mozart: Esz-dúr Szimfónia Concertante (K. 297). Budapesti Vonósok Kamarazenekar „XII. Haydn Fesztivál”-ja – Eszterházy Kastély – Haydn terem. (Közreműködött a Budapesti Vonósok Kamarazenekar, szólisták: Csánky Emília – oboa, Hartenstein István – fagott, Lakatos Péter – kürt, Szitka Rudolf – klarinét).

2006. Augusztus 14.

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétötös (K. 581). „Miskolci kamarazenei nyár”, a koncert a miskolci Európa ház nagytermében hangzott el. (Közreműködött az Anima vonósnégyes).

2006

Wolfgang Amadeus Mozart: Titusz kegyelme (K. 621). A Magyar Állami Operaház előadásai az Operaházban. Vezényelt: Vashegyi György.

2009. Április 30.

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétverseny (K. 622). Zeneakadémia Nagyterem. Vezényelt: Kovács Zoltán. (Közreműködött a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara).

2011. Március 29.

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétötös (K. 581). Miskolc, „Belvárosi Zenei Esték”, Zenepalota. (Kamarapartnerem a Budapesti Vonósokból alakult vonósnégyes volt: Papp Györgyi – hegedű, Bíró Tamás – hegedű, Ludmány Emil – brácsa, Botvay Károly – cselló).

2011. Május 18.

Wolfgang Amadeus Mozart: A-dúr Klarinétötös (K. 581). Pécs, Dominikánus Ház – Díszterem. (Kamarapartnerem a Budapesti Vonósokból alakult vonósnégyes volt: Papp Györgyi – hegedű, Bíró Tamás – hegedű, Ludmány Emil – brácsa, Botvay Károly – cselló).